

ZPRÁVY

ČESKÉ SPOLEČNOSTI RUKOPISNÉ

3

Řada: VIII

ISSN 1213-9033

Duben 2017

Obsah

Články

Dana Mentzlová: <i>Parry, Lord a československá slavistika</i>	45
Pavel Kolář: <i>Paleografické výhrady k RK</i> <i>aneb kam se podělo písmeno –g–</i>	53
Jiří Urban: <i>Nauková literatura, Rukopisy a diskuse</i>	66
Radomil Šolc: <i>Povídkařka Věnceslava Lužická a Beneš Heřmanov</i>	68
Členské zprávy	70
Drobné zprávy	71

Parry, Lord a československá slavistika

DANA MENTZLOVÁ

Zajímavou přednášku navštívili někteří členové České společnosti rukopisné dne 28. ledna 2016 na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Se svými poznatky nás seznámila Mgr. Sylva Fischerová z Ústavu řeckých a latinských studií. Hovořila především o sběru jihoslovanské orální epiky ve 20. století, který prováděli Dr. Matija Murko a nezávisle na něm američtí vědci Milman Parry a Albert Bates Lord.

Přednáška měla název *Habent sua fata inventiones* a jejím cílem bylo ukázat roli československé slavistiky ve tvoření Parry-Lordovy orální formulové teorie. Podrobnější informace lze najít ve stejnojmenné studii Mgr. Fischerové, která vyšla ve sborníku prací o Romanu Jakobsonovi¹⁾. Protože studie je těžko dostupná a vyšla pouze v angličtině, chtěla bych zde podat výtah a ukázat, že tato problematika stojí za pozornost.

Milman Parry byl Američan z Kalifornie (narozen 1902), studoval postgraduálně na Sorbonně u lingvisty Antoine Meilleta homérskou epiku. Už Meillet psal²⁾, že „*homérská epika je složená z formulí, které si básníci mezi sebou předávali. Pokud vezmete kus textu, rychle rozeznáte, že je složen z veršů, nebo zlomků veršů, které se dají najít v jedné nebo více pasážích textu.*“ Ale Meillet tuto myšlenku nerozvinul.

Parry se věnoval zejména studiu stálých přívlasků v homérské epice. Rozeznal homérský styl jako složený z formulí, které tvoří koherentní systém, charakterizovaný ekonomii a účelností. Takový systém nemohl být dílem jedinice. Parry poznal, že styl homérské epiky musí být tradiční. Díky radám svého učitele Meilleta dospěl k přesvědčení, že pro porozumění Homéra musí plně pochopit povahu orální poezie.

Když roku 1929 obhajoval Parry doktorát, pražský profesor slovinského původu Matija Murko měl v Paříži sérii přednášek o jihoslovanské epice. Murkův spis *La Poésie populaire épique en Yougoslavie au début du XX siècle*

¹⁾ Fischerová S.: *Habent sua fata inventiones. The role of Czechoslovakian slavistics in the forming of the Parry-Lord oral-formulaic theory.* In: Kubiček T., Lass A.: *Roman O. Jakobson. A Work in Progress.* Olomouc, Palacký University 2014, s. 77–102.

²⁾ Meillet A.: *Les origines indo-européennes des mètres grecques.* Paris, Les presses Universitaires de France 1923.

Milman Parry (1902–1935)

Matija Murko (1861–1952)

přispěl významně k Parryho rozhodnutí studovat orální poezii a hrdinské písně Jihoslovanů.

Matija Murko učil v Praze od roku 1920, byl prvním profesorem jihoslovanských jazyků na Univerzitě Karlově, spoluzakladatelem Slovanského ústavu a časopisu pro slovanskou filologii *Slavia*. V době, kdy přednášel v Paříži, měl již rozsáhlé zkušenosti se sběrem orální poezie. Murko se narodil roku 1861, vystudoval slavistiku ve Vídni u profesora Miklošiče. Na začátku 20. století se účastnil rozsáhlého projektu *Das Volkslied in Österreich* (Lidová píseň v Rakousku), inicializovaného hudebním nakladatelstvím Universal Edition ve Vídni a později financovaného a organizovaného ministerstvem kultury a vzdělání. Účelem projektu bylo zapsat a nahrát lidové písně v různých oblastech rakousko-uherské monarchie a posléze je vydat. Murko zkoumal různé regiony Jugoslávie, se zvláštním zaměřením na mohamedánskou oblast.

Účastníci rakouského projektu byli vybaveni fonografem a pravidly, jak mají postupovat: sběratel měl nejprve zapsat text písně, pak měl prověřit, jestli fonografický aparát pracuje, a pak nahrávat. Murko si tehdy stěžoval, že na jednu desku bylo možné nahrát nejvýše 20 až 30 mluvených desetislabičných veršů. Jelikož však zpěv, předehra a doprovod primitivním nástrojem (tambura, případně gusle) vyžadují také čas, spotřebovalo by se na jednu píseň o 1000 verších nejméně 50 desek, ve většině případů však ještě mnohem víc. Na jednu dlouhou epickou píseň by potřeboval všech 350 desek, které měl k dispozici. Navíc se fonografické vybavení obtížně přepravovalo, vážilo totiž 74 kg a bylo uloženo ve třech bednách.

Murko se uchýlil ke kompromisu. Nahrával pouze začátky písní a různé varianty začátku téže písně od různých zpěváků a sbíral diktované verze. Všiml

si i zpěvaček – žen. Postupně dospěl k přesvědčení, že pravý zpěvák je improvizátor a tvoří z tradičního materiálu. Murko také zkoumal, jak národní epická poezie žije, kdo jsou její zpěváci, komu, jak a kdy zpívají, jestli se objevují nové písně a proč lidová epika mizí. Protože nebyl hudebně vzdělán, nestudoval písně po hudební stránce. Vytvořil však bohatý fotografický archiv, kde zachytil zpěváky a nástroje a jiné detaily „epického života“.

Jeho nahrávky poslouchali později například pražští slavisté Jakobson a Gesemann, kteří zkoumali metriku jihoslovanské lidové poezie. Mimochodem, německý profesor Gesemann přivedl svého času do Prahy pěvce jménem Tanasije Vučić z Černé Hory. Pěvce přijal také prezident Masaryk, což se stalo tématem Vučićovy písně.

Některé Murkovy nahrávky jsou stále uloženy ve vídeňském Phonogrammarchivu, kde se postupně digitalizují³⁾. Kratičké úryvky lze najít na internetových stránkách Phonogrammarchivu. Vzhledem k tomu, že archiv vydává své poklady na CD a soustředí se i na etnografické nahrávky z celého světa, lze se nadít, že i jugoslávská hrdinská poezie tu bude zachována pro budoucnost a zpřístupňována zájemcům.

Do obtížné terénní práce se začátkem 30. let 20. století pustil i Parry. Původně dokonce zvažoval, že pojede studovat do Kirgizie poezii kirgizských Tatarů, ale bylo obtížné získat víza do SSSR. Raději obrátil svůj zájem na Balkán, do Bosny do oblasti Novopazarski Sandžak. V této oblasti byla škola neliterárních bardů, patřících do muslimské kultury. Ta byla méně zasažena tištěnými texty než křesťanskí pěvci. Křesťanskou tradici sbírali a vydávali už Vuk Karadžić a Petar Njegoš.

Muslimské písně vycházely ze stejných kořenů, jako křesťanská orální epická tradice, ale byly mnohem delší. Důvodem mohlo být dle Lorda to, že muslimové byli po staletí na Balkáně vládnoucí třídou a měli více volného času pro poslech písní a historek, a díky slavnosti ramadánu s jejími třiceti nocemi zábavy byla příležitost prodlouženého zpívání a poslechu od jedné noci k druhé. Murko přidává další důvod, že poslouchání písní a historií nahrazovalo kulturní události, jako divadlo a koncerty.

Parry podnikl dvě cesty do Jugoslávie mezi lety 1933 a 1935 pod záštitou Americké rady učených společností (American Council of Learned Societies) a harvardské univerzity. Na druhé cestě jej doprovázel asistent A. B. Lord a Parryho rodina. Cílem výzkumu bylo zjistit, nakolik jsou písně závislé na tradici, jak se písně mění v podání různých zpěváků, v průběhu času a při cestování z jedné oblasti do druhé, a podat charakteristiku orálního stylu.

³⁾ Jejich seznam lze najít zde: http://catalog.phonogrammarchiv.at/ui/miha/sessions.php?nurSuchformAktualisieren=&suchformAnker=&volltext_index=murko&sortieren=signatur&synonyme=J

Američané se chtěli vyvarovat chyb svých předchůdců. Dřívější sběratelé si nechávali písničky diktovat, což nebyl běžný druh přednesu – pěvci postrádali dva důležité prvky: hudební doprovod a posluchačstvo. Sběratelé někdy zaznamenávali texty s mezerami, nebo uměle směšovali více verzí do jedné.

Parry měl v úmyslu zaznamenávat celé písničky včetně hudby. V Zářbehu si koupil přístroj Parlograph německé výroby a diktafon, který nahrával na voskové válečky. Nebyl však s přístrojem spokojen. Napsal o něm: „*zpěv, který sám o sobě zdůrazňuje samohlásky a znejasňuje souhlásky, byl kompletně přezvučen zvukem guslí. Jedině, když jsem měl fonografický aparát se zařízením, které odřezávalo nízké frekvence samohlásek a guslí, a vysoce skloněný mikrofon, který mohl být umístěn blízko pěvčových úst a směřován pryč od hlavy guslí, byl jsem schopen získat přepsatelné nahrávky.*“

Proto před svou druhou cestou pověřil firmu Sound Specialties Company of Waterbury, aby připravila nahrávací zařízení ze dvou otočných stolů, spojených přepínačem. Opatrná výměna otočných stolů umožňovala navazování desek a nahrávání bez konce. Místo voskových válečků nahrával na hliníkové disky. V jednom z komentářů Parry poznamenává, že nechal objednat u nákupčího Harvardu další půltunu disků, tedy přibližně tři tisíce disků. Během nahrávání se vynořil problém s motorovým generátorem, který dělал značný hluk. Parry věc konzultoval s odborníkem z Bell Edison Phonograph Works. Řešení bylo nahradit generátor třístavoltovou baterií.

Parry a Lord nahrávali nejen celý repertoár guslarů, ale i jejich běžný jazyk, aby jej mohli srovnávat s epickým jazykem. Podařilo se jim získat za spolupracovníka roditělného mluvčího Nikolu Vujnoviće. Byl to guslar z Hercegoviny, který uměl číst a psát. Vypytával se pěvců na různé životní okolnosti, jak žili dříve a dnes, jak se učili epiku a kolik písní znají a podobně. Tyto rozhovory jsou v katalogích nahrávek označeny jako *pričanja*. Vujnović také přepisoval fonografické nahrávky, nejprve v Dubrovníku a později na Harvardu.

Konverzace s pěvci začínala v tureckých kavárnách, které byly centrem zábavy o trzích a v měsíci ramadánu. Tam také probíhalo zpočátku nahrávání. Protože však různé okolnosti a zvuky rušily přednes, Parry se rozhodl nahrávat v hotelu. Umístil aparát do jednoho pokoje, kde ho obvykle obsluhoval asistent Lord, zatímco Parry a Vujnović seděli ve druhém pokoji s pěvcem a dělali publikum.

Nahrávky zachycují živý obraz guslarů a jejich světa. Například jeden z mluvčích vyprávěl o vynikajícím pěvci jménem Ćor Huso, který jel od města k městu, měl jen svého koně a své zbraně, cestoval z království do království, byl také ve Vídni na dvoře Františka Josefa a hrál mu na gusle. Za odměnu prý dostal sto ovcí a sto napoleonů.

Gusle

Avdo Mehedović (asi 1875–1953)

Nejlepší zpěvák, kterého Parry a Lord našli, byl Avdo Mehedović. Jeho písně byly delší a vybroušenější, než slyšeli předtím. Mohl prodloužit zpěv písně na dny a některé skladby dosáhly až šestnáct tisíc veršů. Jedna z nich byla *Ženitba Smailagiće Meho* o dvanácti tisících verších. Avdo se naučil tuto píseň z levného zpěvníku, který si koupil jeho soused, povoláním řezník, v Sarajevu. Soused mu četl pomalu verše, protože Avdo neuměl číst. Tím se Avdo píseň naučil a z původních dvou tisíc dvě stě veršů vypracoval mnohem delší verzi s více než dvanácti tisíci verši.

Při sběru písní bylo vždy nutné udržovat pěvce v náladě velkým množstvím vína, rakije, turecké kávy a cigaret. Parry poznamenává, že tento materiál není drahý, stojí jen několik centů za sklenici, ale musí být podáván ve velkých množstvích.

Pozdější kritikové upozornili, že sběr písní nebyl zcela nezaujatý. Parry a Lord dávali přednost delším skladbám před kratšími, a je přirozené, že dobře placení pěvci jim ochotně vyhověli. Lord zmiňuje, že Avda Mehedoviće vyzvali, aby zpíval tak dlouho, jak může. Nahrávali pak celý týden čtyři hodiny denně, až pěvec ztratil hlas. Po odpočínutí pokračoval pěvec další týden a píseň dokončil. Prodloužení se dosahovalo extrémně dlouhým rozpracováváním detailů, vytvářením téměř nekonečného řetězce epizod, opakováním události a dlouhými výčty.

Na své druhé cestě v letech 1934–1935 sebral Parry spolu s Lordem více než 12 500 individuálních textů, ponejvíce v psané podobě, ale také mnoho zvukových nahrávek na více než 3500 hliníkových discích. Oblast výzkumu nebyla omezena na Bosnu, zahrnovala také Hercegovinu, Černou Horu a jižní Srbsko.

Hrdinských písní bylo kolem 350 od devadesáti různých pěvců, dále shromáždili asi 200 srbochorvatských tzv. ženských písní, a písně makedonsko-bulharské, turecké a albánské.

Sběr ženských písní v muslimské komunitě bylo možný díky pomoci respektovaných místních muslimů. Například v domě muezzina místní mešity Saliha Zvizdiće se sběratelé usídlili ve dvou pokojích. V jednom, ověšeném koberci, tlumícími ozvěnu, ženy zpívaly v přítomnosti Parryho a Vujnoviće. Ve druhém Lord obsluhoval nahrávací přístroj a vařila se silná turecká káva. Podmínky v domě muezzina si Lord chválil jako nejpohodlnější během celého pobytu v Jugoslávii.

Také Matija Murko vytrvale pokračoval ve sběru poezie. Podnikl dvě cesty na Balkán v letech 1924 a 1927 a na ně navázal dalšími třemi výlety na začátku 30. let 20. století. Dosáhl v té době už sedmdesátky, našťásti se mohl spolehnout na pomoc svých dvou synů, kteří mu dělali asistenty. Jako technické vybavení si pořídil dva Edisonovy fonografy. Mohl už nahrávat dlouhé písně, ale dával přednost jen nahrávání začátků. Murko si všímal bardů literárních i neliterárních, zatímco Parry pouze neliterárních.

Murko a Parry cestovali stejnými regiony, oba nahrávali Saliha Ugljanina (zpívajícího srbsky a albánsky) a jiné pěvce. Přesto se Murko s Američany pravděpodobně nikdy nesetkal a dlouho o nich nevěděl. Ještě ve své nevydané knize vyslovil politování, že nikdo nesbíral muslimské písně v oblasti Novi Pazar. V Murkově pozůstalosti se však nachází přepis článku z roku 1951 *Američki učenjak o jugoslavenskim narodnim pjesmama* o Lordově přednášce a sběru písní. Z toho je vidět, že se Murko o činnosti Američanů nakonec dozvěděl a jistě byl potěšen. Rok poté slovinský vědec zemřel.

V jeho pozůstalosti se nachází rukopis *Cesty za srbsko-chorvátskou písní 1930–1932*. Tuto knihu Murko sestavil během druhé světové války. Pro vysoký věk musel většinu textu diktovat. Dílo bohužel nikdy nevyšlo česky, pouze v Záhřebu byl vydán slovinský překlad roku 1951. V pozůstalosti se dále uchovávají těsnopisné poznámky a deníky z výzkumných cest. Murkův syn Vladimír zaznamenal vyjádření A. B. Lorda, že by si Murkovy poznámky zasloužily být vydány, protože obsahují prvotřídní evidenci celého tématu.

Matija Murko poznal během svého života, jak sám shrnul, 403 pěvců osobně a získal informace o 379 žijících a 25 zesnulých. Pořídil řadu fonogramů, ale většina z nich byla později poškozena nebo ztracena. Za druhé světové války prý byly některé převezeny do Berlína, kde zmizely. Některé jsou možná v Jugoslávské akademii v Záhřebu. Takže jediné dostupné Murkovy nahrávky jsou nyní ty, které pořídil pro rakouskou Akademii věd po roce 1910, uchovávané ve vídeňském Phonogrammarchivu.

Dlouhý život nebyl bohužel dopřán Milmanu Parrymu. Americký vědec náhle zemřel již roku 1935 a v jeho výzkumu a cestách pokračoval A. B. Lord. Na

své první samostatné cestě roku 1937 sebral přes 100 diktovaných textů ze severní Albánie. Další expedice podnikl v letech 1950 a 1951 a navštívil při nich oblasti, kde byl dříve s Parrym. Našel některé pěvce, které znal z dřívějšího, včetně Avda Mededoviće. Poslední cestu uskutečnil v 60. letech 20. století, ale nerozšířila významně již existující materiál.

Roku 1949 obhájil A. B. Lord disertaci *The Singer of Tales* v oddělení srovnávací literatury na harvardské univerzitě. Při obhajobě disertace byl v komisi Roman Jakobson, významný lingvista, který žil za první republiky v Praze a podílel se na založení a činnosti Pražského lingvistického kroužku. Mimo jiné studoval také slovanské verše a folklór.

Jakobson se začal zajímat o Parryho sbírku již roku 1948, hovořil s Lordem a poskytoval mu rady k tématu. Když Lord roku 1954 vydal sbírku *Srbochorvatské hrdinské písně*, Jakobson byl autorem předmluvy. V ní ocenil, že se Parry snažil získat co nejvíce verzí písně, a vyzdvihl unikátnost Parryho a Lordovy práce nejen pro studium slovanské epiky, ale pro celou světovou historii zkoumání epického dědictví.

Lordova studie *The Singer of Tales* se dočkala knižního vydání až roku 1960. Také zde Lord děkuje Jakobsonovi za cenné poznámky a opakovaně cituje jeho dílo *Studies in Comparative Slavic Metrics* (Oxford 1952). V této publikaci analyzoval Jakobson významný počet srbochorvatských hrdinských písní. Nalezl nápadné podoby mezi řeckým veršem paroemiacus a slovanským desatercem, což ho vedlo k závěru, že oba vycházejí ze společného indo-evropského prototypu, který nazval *agnomic epic-decasyllable* (agnómický epický desetislabičný verš).

Lord ve své knize také zmiňuje jednu z Murkových studií a označuje ho za pravého průkopníka.

Písně sebrané Parrym a Lordem byly nejprve publikovány roku 1951 v nakladatelství Columbia University Press s notovými zápisy a rozsáhlou erudovanou studií hudebního skladatele Bély Bartóka. Tento hudebník detailně znal východoevropskou lidovou hudbu, zvláště maďarskou, slovenskou a rumunskou; spolupracoval také s českým folkloristou Ludvíkem Kubou⁴⁾.

V dalších letech vyšla řada svazků s názvem *Serbocroatians heroic songs*, které vydal Harvard University Press. Některé starší svazky této řady jsou dostupné v Klementinu.

Na harvardské univerzitě se dodnes uchovávají originální nahrávky, pořízené Parrym a Lordem, a je možné je studovat. Sbírkou s názvem *Milman Parry*

⁴⁾ Ludvík Kuba (1863–1956) sbíral srbochorvatské písně na přelomu 19. a 20. století, sebral asi 1400 melodií (všiml si například přerušení veršů a slabik, polykání poslední slabiky verše). Kuba byl dobrý přítel Murkův, jejich korespondence je v Památníku národního písemnictví v Praze.

Collection of Oral Literature (MPCOL) čítá 3580 fonografických nahrávek a téměř 13 500 textů.

Práce Parryho a Lorda se dočkala uznání i kritiky⁵⁾. Jejich orálně formulová teorie se široce prosadila a byla aplikována při studiu epických písní na středověké skladby *Beowulf*, *Cid*, *chansons de geste*, písní o Nibelunzích a další. Tato teorie změnila mnoho vědních disciplín: klasické studie, literární historii, komparativní a folklórní studie. Ovlivnila antropologii, etnologii, muzikologii, lingvistiku, historii, atd.

U nás bohužel tato teorie nebyla dosud reflektována. Mgr. Sylva Fischerová si na přednášce posteskla, že české vědecké práce z oboru antických studií nepracují s orální formulovou teorií. Pozice české vědy končí krystalizační teorií. Pro nás tato zpráva není dobrá. Když formulová teorie ještě nedorazila do studií o homérské epice, kde je její využití zřejmé a nesporné, těžko můžeme očekávat aplikaci formulové teorie na staletý spor o Rukopisy. Jediný rozbor textů Rukopisů z hlediska formulové teorie zatím provedl zástupce obhájců PhDr. Julius Enders.

Na druhou stranu nám přednáška dala představu, jak obtížné bylo získat záznamy orální poezie tak, jak je skutečně zpívána. Jakékoli úvahy o orální poezii musí zohledňovat skutečnou zpívanou podobu a rozdílnost epického jazyka od běžného jazyka mluveného či psaného. Prvním krokem při studiu těchto rozdílů je pořízení objektivních záznamů písní. Můžeme doufat, že digitalizace archivů přinese časem lepší možnost studia originálních nahrávek nejen v Americe, ale i u nás.

Na závěr uvedme charakteristiku Milmana Parryho, jak ji vytvořil guslar Milovan Vojjić ve své písni o cestě Parryho do Jugoslávie:

To je čovjek dobrih osobina,	(To je člověk dobrých vlastností,)
A kiti ga mudrost i vrlina,	(a zdobí ho moudrost a upřímnost,)
dobra srca a pogleda blaga.	(dobrého srdce a milého pohledu.)
A naša mu istorija draga.	(A naše historie je mu drahá.)

Podobně vzpomínal Murko, jak jistý černohorský pěvec začal jednou zpívat v krásných desatercích o Murkovi samém, který přijel z Československa, a hromadil komplimenty na Murka i zemi Masarykovu.

Vidíme tedy, že si pěvci vážili sběratelů písní. I my máme důvod si jich vážit, protože materiály jimi sebrané pomohly objasnit skladební techniku Rukopisů a můžou přinést i v budoucnu nové poznatky.

⁵⁾ Bylo poukazováno na rozdílnost mezi řeckou a jugoslávskou tradicí: umělecká kvalita *Iliady* a *Odyseje* vysoce převyšuje jugoslávské písně a řecký hexametr je jiný než jugoslávský desaterac. Pěvec vždy komponuje z formulí odpovídajících charakteru verše.

Paleografické výhrady k RK aneb kam se podělo písmeno –g–

PAVEL KOLÁŘ

Za dobu dvousetleté historie od nálezů Rukopisu královédvorského existují o jeho původu dvě základní hypotézy. První, která zcela neotřesitelně kralovala prakticky až do smrti Františka Palackého (1876), považovala RK za autentický středověký rukopis, zapsaný nejpozději ve druhé polovině 14. století. Po rukopisných „bojích“ koncem 19. století převládá názor, že autorem rukopisu byl Václav Hanka a rukopis je obrozenecký podvrh, který svůj starobylý původ pouze předstírá. Později se objevily ještě ojedinělé hlasy různých badatelů, například že RK je historizující mystifikací z mezidobí mezi 14. a 19. stoletím, nebo že se jedná o novodobý podvrh, jehož autorem ovšem není Václav Hanka. Paleografická kritika, která následovala po kritice literárně historické, převládající dobový názor potvrzovala.

První český paleograf Josef Emler, který se k RK vyjádřil, považoval ještě v roce 1886 RK za autentický středověký fragment¹⁾. Po výhradách Antonína Vaška a především po veřejném vystoupení proti pravosti Jana Gebauera v osmdesátých letech 19. století, přichází až po dalších třiceti letech (!), v roce 1914, s paleografickou kritikou Gustav Friedrich²⁾, následován o tři roky později Václavem Hrubým³⁾. Oba považují, tentokrát opět zcela v souladu s převažujícím dobovým názorem, RK za novodobé falzum vytvořené Václavem Hankou. Výhrady Friedrichovy a Hrubého připomíná v roce 1937 ve svém pojednání Jindřich Šebánek⁴⁾. V šedesátých letech 20. století paleograf Zdeněk Fiala⁵⁾ navazuje na posudky svých předchůdců, ale v označení autora je již opatrnější. Odmítá za autora označit jednoznačně Václava Hanku, i když i pro něho je Hanka hlavní podezřelý. Rukopis nicméně považuje, v souladu s názory svých předchůdců, za novodobý podvrh.

¹⁾ Emler J.: Rukopis královédvorský. *Hlas národa* 1886, č. 130 (11.5.1886), s. 1–2.

²⁾ Friedrich G.: Rukopisy královédvorský a zelenohorský po stránce paleografické. *Národní listy* 54 (1914), č. 93 (5.4.1914), s. 17; č. 120 (3.5.1914), s. 17 a č. 134 (17.5.1914), s. 17.

³⁾ Hrubý V.: Psal Hanka Rukopis královédvorský? Jubilejní vzpomínka paleografova. *Český časopis historický* 23 (1917), s. 1–37 a 280–309.

⁴⁾ Šebánek J.: „Rukopisy“ po stránce paleografické. *Věda život* 3 (1937), s. 116–126.

⁵⁾ Fiala Z.: O Rukopisech po stránce paleografické. *Šorník Národního musea v Praze, řada C – literární historie*, 13/14 (1968/1969), s. 49–81.

„Václav Hanka sepsal RK“

Podívejme se nyní na onu hypotézu, že autorem RK byl Václav Hanka. Jako významný český vlastenec měl jistě k sepsání RK motiv. Víme, že doba na počátku 19. století kladla důraz na historické „národní“ prameny a přála vzniku novodobých rukopisných podvrhů po celé Evropě. Hankův „nález“ tak zapadá do kontextu doby. Václav Hanka měl také příležitost rukopis na místo nálezu podvrhnout. Okolnosti, které svědčí proti této možnosti jsou pouze nepřímá svědectví, která dnes již nelze jednoznačně doložit⁶⁾.

Na straně „rukopisné obrany“ existuje podrobný rozbor Bedřicha Říhy⁷⁾, který dokazuje, že Václav Hanka, kterému bylo v době nálezu 26 let a právě opustil právnická studia, neměl čas ani potřebné zkušenosti tak rozsáhlý a přesvědčivý rukopis vyhotovit. Hanka se věnoval v této inkriminované době tolika dalším aktivitám, že mu podle Říhy na vytvoření RK nezbyval čas. Tento argument vypadá přesvědčivě, zvláště pokud nahlédneme nekončící seznam Hankových aktivit a publikační činnosti, ale je jen nepřímým dokladem pro zamítnutí hypotézy o Hankově autorství.

Rukopisná obrana vždy pochybovala o literárních schopnostech Václava Hanky. Srovnáním textu RK s jeho dalšími spisy dospěla většina těchto badatelů k závěru, že Hankovy literární schopnosti nedostačovaly k sepsání RK. Tento argument sice řada odpůrců pravosti akceptovala, ale nepřevážil. Obvykle vedl odpůrce pravosti pouze k úhybnému manévru, který hypotézu o Hankově autorství rozšířil o další osoby. Jmenujme pro příklad přítele Josefa Lindu, Václava Aloise Svobodu či dokonce Josefa Jungmanna. Podobně to dopadlo i s argumentem, který zpochybňoval Hankovy písařské schopnosti a znalosti chemie. Mezi podezřelé tak byl zahrnut Ivanovem i Hankův přítel malíř František Horčíčka. Hanka však nadále zůstával jako hlavní podezřelý v centru této hypotetické padělatelské skupiny.

Filolog Jan Gebauer si oblíbil přirovnání RK k podezřelé bankovce. „*Při rukopise*“, píše Gebauer, „*jež objeví osoba v padělání podezřelá, je potřebí stejné opatrnosti, jako při penízi, jež udává osoba podezřelá z padělání peněz*“. Gebauer⁸⁾ porovnával Hankovy texty a prameny, na které mohl Hanka v roce 1817 navazovat, a shledává tzv. koincidence s textem RK. Výsledek pak označil za „tiskařskou plotnu“, kterou u Hanky objevil.

⁶⁾ Kolář P.: Dopisy Jana Sklenčky Václavu Hankovi a nález Rukopisu královédvorského. *Krkonose Podkrkonoší, vlastivědný sborník* 22 (2016), s. 181–209.

⁷⁾ Říha B.: Alibi Václava Hanky. *Zprávy Československé společnosti rukopisné*, řada II, č. 2 (24.4.1939), s. 18–22.

⁸⁾ Gebauer J.: Potřeba dalších zkoušek rukopisu Královédvorského a Zelenohorského. *Athenaeum* 3 (1886), s. 152–168.

Paleograf Václav Hrubý³⁾ dochází k podobným závěrům jako Gebauer, ale jeho koincidence se netýkají jazyka, ale použitého písma a písarských zvláštností. Prohlašuje, že našel v Hankových textech a podezřelých rukopisech takové podobnosti ve tvaru písmen a písarském stylu, že autorem zápisu je nade vše pochybnost Václav Hanka. Výslovně uvádí, že neví, kdo RK složil, ale písemný zápis jednoznačně přisuzuje Hankovi.

Máme zde tedy koincidence dvojího druhu, jazykové a paleografické. Zkusme se nyní na paleografické koincidence podívat, v čem se RK shoduje s rukopisy spolehlivě pravými, zvláště pak těmi, které měly sloužit Hankovi jako ona „tiskařská plotna“. Podívejme se také na případné odchylky a posuďme, zda i tyto odchylky ukazují na Václava Hanku, jako na písáře RK.

Středověké rukopisy na Hankově stole

V červnu 1817, tedy tři měsíce před nálezem RK, připravil Václav Hanka k tisku I. díl *Starobyklých skládaní* a pracoval již na II. dílu. Tyto poměrně rozsáhlé publikace obsahovaly ukázky ze staročeských písemných památek. Jednalo se o *Hradecký rukopis* (Hrad), který získal darem Hankův učitel Josef Dobrovský a který měl Hanka k dispozici. Dalším staročeským spisem byl *Svatovítský rukopis* (Vít) uložený v Knihovně pražské metropolitní kapituly na Pražském Hradě. V této době připravoval Hanka ukázky i ze *Svatovítského zlomku Alexandreidy* (AlxV) a v majetku Hanky byl také staročeský překlad cestopisu Marka Pola *Milion*. Ve všech těchto rukopisech našel Václav Hanka podle Jana Gebauera⁹⁾ inspiraci pro RK. Černobílé ukázky z těchto zmiňovaných staročeských památek jsou vyobrazeny na následující straně (obr. 1).

První paleografická výhrada, kterou zmiňuje Friedrich²⁾ a opakuje ji Hrubý³⁾ i Fiala⁵⁾, je údajná neuspořádanost písma RK. Sklony dřívku písmen se mění, mění se i tvary jednotlivých liter. Písář údajně nebyl zvyklý na písmo, které používal. V rozporu s tímto hodnocením jsou stanoviska řady obhájců pravosti, která označují písmo RK naopak za uspořádané a stylově čisté. Například Vojtěch Šafařík píše ve svém posudku¹⁰⁾ o RK: „*Písmo je čisté, určité a ostré, jako rydlem tažené, od začátku do konce jeden ductus, smělý a výrazný.*“ Josef Emler o písmu uvádí¹¹⁾: „*Písmo má ráz století čtrnáctého, jest důsledně jednotvárné a nelze připustiti, že by je byl někdo padělati dovedl.*“ Podobně se nově vyjádřil pro autora tohoto článku i restaurátor středověkých rukopisů Milan Kodejš, kterého nelze počítat do tábora obhájců. Píše: „*Písmo je velmi dobré úrovně a*

⁹⁾ Gebauer J.: *O nové obraně padělaného Rukopisu královédvorského. Listy filologické* 23 (1896), s. 275–379.

¹⁰⁾ Šafařík V.: Zpráva o chemickém a mikroskopickém zkoumání rukopisu *Kralodvorského. Časopis Musea království Českého* 61 (1887), s. 297–435.

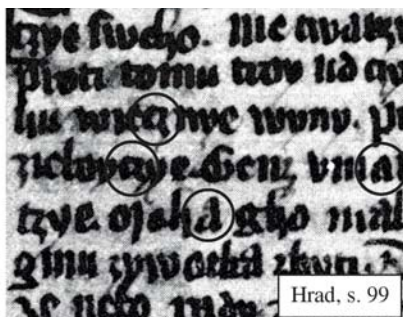
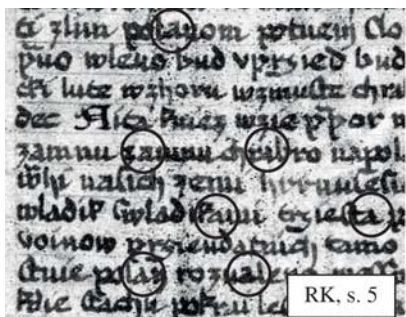
svědčí o kvalitě písaře. Z vlastní zkušenosti vím jak je tato práce obtížná a pochybují, že k napsání textů RK mohl zasednout člověk bez dlouhodobé přípravy a nácviku takto psaného textu. Rovněž příprava duběnkového inkoustu i dobré seříznutí brku ku psaní vyžaduje odborné znalosti i zkušenosti. Písmo RK působí suverenně, psané bez rozpaků a je zjevné, že bylo napsáno zkušeným písařem. “

Hodnocení uspořádanosti písma má tedy prokazatelně velmi subjektivní charakter a žádný spor o autorství nám rozhodnout nepomůže. Je až s podivem, nakolik bylo v minulosti hodnocení „uspořádanosti písma“ závislé na vztahu posuzovatele k předmětu zkoumání. Při subjektivním porovnání připojených ukázek rukopisů na obr. 1 je Hradecký rukopis v písmu rozhodně méně uspořádaný než RK. Za doklad podvržení tohoto rukopisu to ovšem zatím nikdo nepovažoval.

Písmo RK

Podle tvaru písmen zařazuje Gustav Friedrich RK do doby pozdního středověku, tj. nejpozději do 14. stol. Upozorňuje na neustálenost tvarů jednotlivých písmen, což je pro něho dokladem, že se písař nutil do způsobu psaní, který byl jeho ruce nezvyklý a cizí. Jako příklad uvádí tvar minuskulního *–a–*, které má někdy tvar jednobříškový *–a–* a někdy zase dvoubříškový *–a–* s nestálým duktem. Píše: „*Tato nestálost psaní velmi nápadně vynikne, prohlédneme-li si –a– pozorně mezi sebou a srovnáme např. všechna –a– v prvních 14 řádcích str. 5, kde snad každé druhé –a– má tvar jinak tažený.*“⁽²⁾

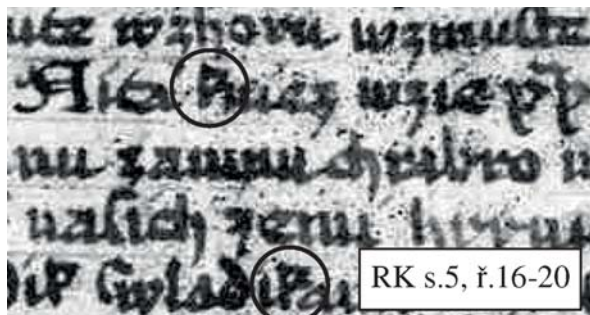
Podíváme-li se ovšem na zvětšený výřez ze str. 99 Hradeckého rukopisu (obr. 2), zjistíme, že ve tvaru minuskulního *–a–* je písař stejně nedbalý, jako písař RK. Písmeno má někdy tvar jednobříškový, jindy zase dvoubříškový. Opět připomínám, že Hradecký rukopis zatím nikdo za padělek nepovažoval.

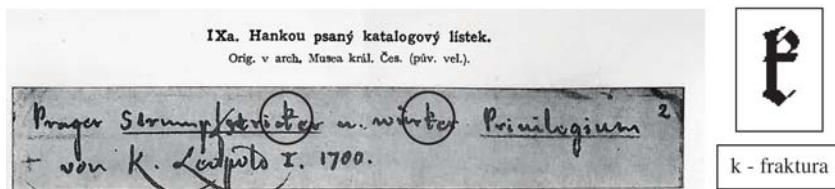
Obr. 2 Tvary písmene *–a–* v Rukopise královédvorském a Hradeckém rukopise (výřezy z obr. 1, zvětšeno).

Obr. 3 Tvary písmene *-k-* v Rukopise královédvorském.

Václav Hrubý, který tvrdil, že prokázal Hankovo autorství rukopisu, se soustředil na tvar písmen *-p-* a *-k-*. V RK nalézá tvar minuskulního *-k-*, které je podle Hrubého jasným důkazem, že autorem RK je Václav Hanka. Hrubý píše: „Ostatně v RK, a o ten nám především jde, je, jak víme, užito zcela jiného tvaru písmene *-k-*, než v ostatních padělcích, jemuž příbuzný, ba jemu rovný, také se nalezne v rukopise Hankově. *-k-* v RK se liší od příbuzných tvarů, ve starých písmech užívaných, hlavně tím, že jeho druhý tah (nebo lépe řečeno ona část mimo dřík) je na dřík připjat velmi vysoko – a totéž nalezneme i v rukopise Hankově např. na katalogových lístcích, psaných rukou Hankovou, uložených v archivu Musea král. Českého (srv. přílohu č. IXa) ... čili všechny padělky výše popsané jsou psány rukou Hankovou.“³⁾ Podíváme-li se na zvětšený výřez ze str. 5 RK (obr. 3), nalezneme skutečně písmeno *-k-*, kde je ke svislému dříku připojena vidlička ve tvaru *-z-* až při horním okraji dříku. Václav Hrubý o Hankově autorství nepochybuje, protože našel katalogový lístek psaný Hankovou rukou (obr. 4), který podle Hrubého jasně usvědčuje Hanku z autorství RK. Ve slově *strumpfstricker* a *würker* ve tvaru písmene *-k-* je totiž vidlička nasazena ke dříku také velmi vysoko, podobně jako je tomu u písmene *-k-* v RK. Tento Hrubého důkaz vypadá přesvědčivě, dokud si nepřipomeneme staré německé písmo nazývané fraktura. Tvar písmene *-k-* na katalogovém lístku je totiž běžným tvarem minuskulního písmene *-k-* německé fraktury, která byla v tištěném písmu běžně užívána ještě za Hankova života. Nejde tedy o žádný

Obr. 4 Hankou psaný katalogizační lístek a tvar písmene *-k-* ve fraktuře.

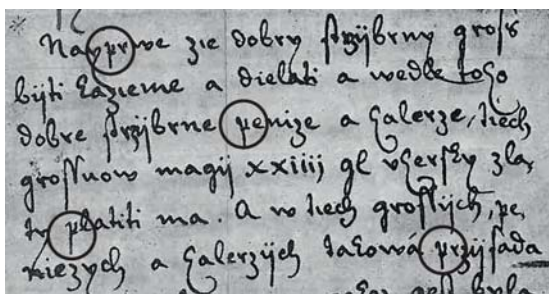

Obr. 5 Ukázka zvláštního tahu u bříška písmene *-p-* v Rukopise královédvorském: *pastusino* (s. 5, ř. 30), *prudko* (s. 11, ř. 5), *padachu* (s. 11, ř. 29).

specificky „Hankův tvar“ písmene *-k-*, ale o běžný tvar tohoto grafému. Navíc i středověké písmo, byť jiného typu, zná tvar písmene *-k-*, kdy se vidlička připojuje vysoko k dřívku. Příklad můžeme nalézt v písmu použitém v rukopise *Milion* (obr. 1).

Co se týče zvláštního tvaru písmene *-p-*, kdy je bříško při napojení na dřívku doplněno krátkou čárkou, nelze než odkázat na osobitý duktus písaře (obr. 5). Koincidence tvaru *-p-* s Hankovým autografem, který nalezl Hrubý v opisu listiny psané Hankovou rukou (obr. 6), je samozřejmě závažná. Pokud budeme hledat vzor pro specifický Hankův tvar písmene *-p-*, který použil v opisu této listiny a v některých dopisech Dobrovskému¹¹⁾, nalezneme jej opět v dobovém písmu 19. století. U německé novogotické kurzívy (kurent) najdeme onu podezřelou čárku u majuskulního *P-*, kde je pozůstatkem po původní kličce (obr. 7). Opět se tedy nejedná o specifický „Hankův duktus“ u tohoto písmene.

Podobnost tvarů písmen *-p-* a *-k-* v RK tedy nelze ztotožňovat s vlastním písmem Václava Hanky a tuto „optickou shodu“ nelze považovat za jakýsi grafo-
logický důkaz autorství.

Obr. 6 Hankou psaný opis listiny (z publikace V. Hrubého³⁾).

Obr. 7 Ukázky písmene *-p-* v německé novogotické kurzívě (kurentu).

¹¹⁾ Například v dopise Josefu Dobrovskému, datovaném 3. srpna 1817 (LA PNP na Strahově, fond Dobrovský Josef, korespondence přijatá, V. Hanka).

Iniciály a jejich výzdoba

Iniciálám RK byla v minulosti věnována velká pozornost. Bylo to především proto, že iniciála *N* na str. 14 byla kolorována berlínskou modří, což byl argument pro nevelké stáří rukopisu. Provedení iniciál a jejich výzdoba byly ovšem kritizovány také paleografy, kteří počínaje Friedrichem²⁾ považovali jejich provedení za „stylově nemožné“. Problém berlínské modří se vyřešil záhy, respektive byl vyvolán Janem Gebauerem uměle, protože chemik Antonín Bělohoubek, který berlínskou modř ve svrchní vrstvě iniciály *N* identifikoval, našel pod berlínskou modří ještě barvu zelenou a jako původní vrstvu iniciály červenou rumělkou. Pokud by byly iniciály v RK provedeny pouze rumělkou bez dalších ozdob, zcela by svým stylem odpovídaly charakteru středověkého rukopisu. Jak můžeme vidět na černobílých kopiích srovnávaných rukopisů na obr. 1, iniciály sice narozdíl od RK mírně vystupují z textového zrcadla, ale mají srovnatelnou výšku přes 2–6 řádek a jsou také kolorovány červeně. Iniciály v RK se tedy skládají z několika barevných vrstev a je dokumentována změna barevnosti iniciál během doby uložení RK v Muzeu, kdy byl rukopis za Hankova života neustále uzamčen v jeho stole a Hanka jej jen velmi neochotně dával z ruky. Proto formuloval Lubomír Sršeň¹²⁾ odvážnou hypotézu, pro kterou existují i dobová svědectví, že Hanka iniciály RK dodatečně koloroval a vyzdobil sám. Pokud k tomu skutečně došlo, poškodil Hanka prakticky dokonalý „středověký rukopis“ novodobou berlínskou modří a netypickou výzdobou. Takové počínání u bezmála „geniálního falzátora“, za kterého jsme Hanku hypoteticky označili, je jen stěží představitelné. Je také známo, že Hanka některé muzejní rukopisy vylepšoval či opravoval. K zasahování do RK se v omezené míře i sám přihlásil v soudním sporu s redaktorem Kuhem¹³⁾.

Písmeno –g– v RK chybí

Další odchylkou textu RK od ostatních srovnávaných rukopisů je, že se v textu prakticky nevyskytuje písmeno –g– pro hlásku –j–, přestože v ostatních staročeských rukopisech se –g– vyskytuje běžně. Písmeno –g– je zde nahrazeno písmenem –i– a nikoli –y– nebo –h–, která ve středověku přebírají ve staročeštině funkci hlásky –j–. Písmeno –g– vlastně chybí v RK vůbec, kromě jediné

¹²⁾ Sršeň L.: Příspěvek k poznání osobnosti Václava Hanky. *Sborník Národního musea v Praze, řada A – historie* 63 (2009) s. 134–147.

¹³⁾ Flajshans V.: Hankův proces proti Kuhovi. *Osvěta* 27 (1897) s. 13.

Tabulka 1.

Srovnání vybraných slov začínajících hláskou *-j-*, jak jsou zapsány ve srovnávaných rukopisech.

	jenž	jest	již (juž)	jim	jemu(ž)	jeho	jako	jedno	jelen
Hrad	genz	geft	gyz	gym	gmu (iemu)*	geho (ieho)*	yako (iako)*	gedno	gielen
Vít (Alan)	genz	gyeft	gyz	gym	gyemu(z)	gyeho	yako	gyedno	–
AlxV	genz	geft	gyz	gym	gmu	geho	yako	gedno	–
Milion	genz	geft	gyz	gym	gemuz	geho	yako	gedno	gelen
RK	–	ieft	iuž	ím	iemu	ieho	iako	iedno	ielen
RZ	–	–	–	im*	iemu	–	–	iedno*	–

* V Hradeckém rukopisu se ortografie hlásky *-j-* mění. Obvyklé je *-g-*, méně časté je *-y-* a nejméně časté je použití grafému *-i-*, ale bez tečky *-i-*. Bez tečky je často *-i-* také v RZ.

výjimky, kde by muselo následovat písmeno *-i-* třikrát po sobě v jednom slově¹⁴⁾. Písař tedy grafém *-g-* znal, ale v textu RK jej prakticky nepoužil.

V tab. 1 je uvedeno srovnání vybraných slov začínajících hláskou *-j-*, jak jsou zapsány ve srovnávaných rukopisech. Připojen je pro úplnost i Rukopis zelenohorský, kde se ovšem písmeno *-g-* běžně vyskytuje pro hlásku *-h-*, celkem 28×. Není jasné, proč by se Václav Hanka, pokud by byl písařem RK, tak sverepě grafému *-g-* vyhýbal, když ho měl ve všech jemu dostupných rukopisech stále před sebou.

Zkracování slabik

Otázka zkracování měla v paleografické kritice RK klíčový význam. Zkracování slabiky *pre-* a *pri-* odchylně od latiny bylo známo již Josefu Emlerovi. Ten se snažil tuto odchylku vysvětlit určitou svobodou písaře, popřípadě existencí české písařské školy. Na takové vysvětlení ovšem nikdo z pozdějších paleografů nepřistoupil a právě neznalost latinského zkracovacího systému je pro Friedricha, Hrubého i Fialu neklamným důkazem novodobého provedení rukopisu, kdy byl zkracovací systém v latině již zapomenut. Friedrich také upozorňuje, že ve staročeských rukopisech se zkracuje velmi málo a že se tedy novodobý falzátor neměl kde o zkracovacím systému poučit.

Velké množství zkratk v RK oproti jiným staročeským textům je skutečně velmi nápadné. V tab. 2 je uveden počet použitých zkratk v jednotlivých porovnávaných rukopisech pro jednotlivé slabiky. Z tabulky je zřejmé, že písař v RK zkracoval velmi svědomitě. Tím se RK skutečně zásadně odlišuje od ostatních

¹⁴⁾ Jedná se o slovo *kígi* = kyji (RK, s. 7, ř. 4). Na toto jediné písmeno *-g-* v RK upozorňuje bez dalšího komentáře Miroslav Komárek (Jazykovědná problematika RKZ. *Sborník Národního musea v Praze, řada C – literární historie* 13/14 (1968/1969) s. 253.

Tabulka 2.

Srovnání počtu použitých zkratek v jednotlivých porovnávaných rukopisech.

	pro p̄	pra p̄	při p̄	pře p̄	bra b̄	dra d̄	hra h̄	kra k̄	mra m̄	tra t̄	wra w̄	zra z̄
Hrad	7	4								1		
Vít	3											
AlxV	2	26										
Milion	30	10										
RK	62	27	9	48	9	1	5	2	3	14	36	2
RZ	5	11	3	3								

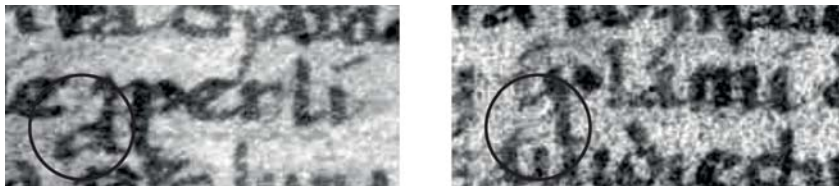
staročeských rukopisů. Vezmeme-li v úvahu ještě extrémně malé písmo rukopisu a husté řádkování, zdá se zřejmé, že písař šetřil místem a snažil se zaznamenat eposy na co nejmenší ploše. Zkratky mu byly v tomto směru nápomocny. Nelze ovšem souhlasit s Josefem Emlerem a dalšími, že písař neznal zkracovací systém v latině. Podíváme-li se například na zkracování slabik končících na *-ra*, zkracoval písař v souladu s pravidly v latině soustavně a přitom jsou takové zkratky ve staročeských rukopisech spíše výjimečné¹⁵⁾.

Pokud přijmeme hypotézu, že písař zkracovací systém v latině dobře znal, proč se u slabiky *pre-* a *pri-* odchýlil od těchto zvyklostí? Na tuto otázku zatím nikdo přesvědčivě neodpověděl, kromě poukazování na písařovu neznalost. Domnívám se, že k použitému způsobu zkracování vedly písaře dva důvody. Předně nejde o krácení slabik *pre-* a *pri-*, ale o zkracování slabik *pře-* a *při-*, tedy v tehdejšího spřežkovém zápisu slabik *prse-* a *prsi-*. Pro takové slabiky latina žádné zkratky nemá, protože se takové slabiky v latině nevyskytují. Druhý důvod jsme již uvedli. Písař usilovně šetřil místem a každé krácení mu přišlo vhod. Použil tedy latinskou zkratku slabiky *per-* = *p̄*, pro kterou neměl v rukopisu žádné jiné uplatnění, tedy symbol přeškrtnutého dříku písmene *p̄*. Protože se písař při zápisu slova *prsetrze* na s. 18, ř. 30 spletl a slabiku *prse-* jednak zkrátil a navíc i rozepsal, máme doklad, že zkratku *p̄* opravdu vyhradil pro spřežkový zápis slabiky *pře-*, tj. *prse-*.

Perly – perlami

Slabika *per-* se ovšem, oproti písařovu očekávání, v psaném textu objevila a písař musel situaci nějak vyřešit. V RK je na s. 7, ř. 31 zapsáno slovo *perli* (perly) a na následující straně, s. 8, ř. 10 *plamí*, ale z kontextu je jasné, že mělo být zapsáno *perlami* (obr. 8). Pro slabiku *per-* (*par-*, *por-*) je v latině zavedena

¹⁵⁾ Čestnou výjimkou je zkratka slabiky *-tra* v Hradeckém rukopisu (srv. Patera A.: *Hradecký rukopis*. Praha, Matice česká 1881).

Obr. 8 Rukopis královédvorský *pro perly* (s. 7, ř. 31), *i perlami* (s. 8, ř. 10).

zkratka *p*, ale tuto zkratku píšá již od počátku textu vyhradil pro zkracování českých slabik *prse-* a *prsi-*. Píšáři tedy nastalo dilema. Chtěl sice ušetřit místo, ale zároveň nemohl porušit již zavedené pravidlo. Při prvním výskytu slabiky *per-*, tedy ve slově *perly* na str. 7, píšář slabiku *per-* rozepsal a nekrátil vůbec. Na následující straně, tj. při jejím opakování krátit již chtěl, zapsal tedy pouze písmeno *-p-*, ale zkratku nedokončil. Zdá se, že naznačil zkratku slabiky *pro-* (což by byla chyba), ale provedení zkratky je rozpačité a oblouček zde lze jen tušit.

Zdá se, že píšář latinský zkracovací systém dobře znal, ale jeho vlastní pravidlo pro české slabiky ho zavedlo do slepé uličky. Podobně byl nucen postupovat i u slabiky *por-*, která se v RK vyskytuje celkem 10× a krácena tím pádem nebyla.

Podobný způsob zkracování se objevuje i v RZ, i když výskyt zkratek zde není tak soustavný jako v RK. Dvě slabiky *pri-* a jedna slabika *pre-* nejsou v RZ kráceny vůbec a nejsou ani zapsány ve spřežkovém tvaru, jako je tomu u RK.

Celkové shrnutí

Gustav Friedrich měl patrně pravdu, když pergamen RK označil díky přehybům za již dříve použitý¹⁶⁾, ale mýlil se v tom, že píšář chtěl vytvořit rukopis mimořádně úpravný až nádherný. Dnes víme, že původně byly iniciály nejspíš provedeny pouze rumělkou a teprve dodatečně byly kolorovány (a zlaceny?). Mýlil se patrně i v tom, když u píšáře předpokládal neznalost latinských zkratek, stejně jako když písmo RK označil spolu s Václavem Hrubým za neuspořádané.

Charakteristickým rysem RK, který je patrný v každém detailu, je snaha o maximální úspornost. Píšář vytváří rukopis kapesního formátu a šetří místem. Zvolí mimořádně husté linkování i malou velikost písma. Text píše *in continuo*

¹⁶⁾ Jenom připomínám, že Gustav Friedrich ani žádný jiný paleograf nepovažovali RK za palimpsest. Výjimkou je pouze tvrzení spisovatele Ivanova, který tento svůj problematický poznatek považoval za důkaz novodobého původu RK (Ivanov M.: *Utajené protokoly aneb geniální podvod*. Praha, Centurion 1994, s. 117–118).

a zkracuje slabiky v souladu s latinskými pravidly všude, kde to je jen možné. Odchylné zkracování použije pouze v případě typicky českých spřežek, pro které latina pravidlo nemá. Místo nového pergamentu použije dříve přehnuté odstřížky, které dodatečně vyrovnává a uhlazuje. Písař tedy pracoval s omezeným rozpočtem, ať už se u rukopisu jednalo o opis nebo byl sám jeho autorem.

Podobnost tvarů minuskulního *-k-* a *-p-* s rukopisem Václava Hanky nelze považovat za důkaz jeho autorství. Oba tvary zmiňovaných písmen nalezené v Hankových autografech mají předlohu v dobovém německém písmu a nelze je tedy považovat za výlučné písmo Václava Hanky.

Ortografie hlásky *-j-* v RK vybočuje ze zvyklostí u středověkých rukopisů. Místo typického grafému *-g-*, používaného ve staročeských rukopisech, je užit nepříliš častý grafém *-i-*. Použití grafému *-i-* pro hlásku *-j-* sice nevylučuje středověký původ hmotné památky, není ovšem jasné, proč by se Václav Hanka jako hypotetický písař RK takto odchyloval od vzorů, které pro vytvoření RK podle Jana Gebauera nepochybně použil. Jedná se o další doklad, že Václav Hanka nebyl písařem RK.

Jednoznačně vyloučit Václava Hanku, jako písaře RK, se nám nepodařilo. Rukopis královédvorský patrně zůstane i nadále spornou památkou, jak z hlediska autorství, tak i svého stáří. Z literárního hlediska bude považován za obrozenecké falzum, i když k takovému odsudku nedávají dnes paleografické argumenty žádný nový a silnější důkaz, než tomu bylo v rámci „rukopisného boje“ na počátku 20. století. Navíc jsme si ukázali, že řada starších paleografických výhrad byla tendenční a dnes buď již neplatí vůbec nebo je jejich platnost přinejmenším sporná.

Nauková literatura, Rukopisy a diskuse

JÍŘÍ URBAN

V roce 2012 vydalo nakladatelství Academia publikaci Kateřiny Piorecké *O českou literaturu naukovou* s podtitulem *Diskuse o úloze a organizaci českých humanitních věd v letech 1885–1900*, jenž celkem výstižně charakterizuje obsah.

Témuž tématu byla již v roce 1948 věnována publikace s názvem *Jak zvelebovati naši literaturu naukovou*, ale ta přinesla jen část textů, které v Masarykově Athenaeu byly k tomu tématu zveřejněny v daném období. Publikace Kateřiny Piorecké je obsáhlejší. Kromě textů T. G. Masaryka, Antonína Rezka a Augusta Seydlera přináší v antologii ještě texty Gordona Schauera, Jana Jakubce a čtyři články Jaroslava Golla. Hlavně však v úvodní, dosti obsáhlé části, autorka analyzuje v několika kapitolách zmíněné texty v souvislostech tehdejší doby.

V samém začátku se též dotýká problému humanitních věd doby současné:

V posledních letech se množí diskuse nad úkoly humanitních věd i smyslem institucí, jež je pěstují. Slovo věda se poznenáhlu začalo vytrácet nejen z médií, ale dokonce i z názvů institucí, jež „výzkumu, vývoji a inovacím“ určují směr. Není tomu tak dávno, co ti, kteří se cítí být vědci, vyšli do ulic, aby obhájili kvalitní českou vědu a ubránili ji před manipulacemi umožněnými sciometricky nastavenou laťkou Metodiky hodnocení výsledků výzkumných organizací.

Zájemce o Rukopisy bude především zajímat kapitola úvodní části nazvaná *Rukopisné boje a spor o smysl českých dějin*. Odtud vyjímáme:

Diskuse Jak zvelebovati českou literaturu naukovou? byla inicializační nejen v oblasti organizace české vědy. Otevřela prostor pro diskusi, a tím připravila půdu pro další polemiky, jež zasáhly nejen vědecký život v českých zemích, ale i celou společnost. Ve třetím ročníku Athenaea, tedy paralelně s touto polemikou, vyšel Gebauerův článek Potřeba dalších zkoušek rukopisu Královédvorského a Zelenohorského, který odstartoval zkoumání pravosti těchto památek, jež v průběhu 19. století napomohly upevnit národnostní uvědomění české společnosti.

Diskuse o pravosti RKZ byla rozsáhlá a Athenaeum mu věnovalo značný prostor. Neodehrávala se však jen na jeho stránkách. K polemice byly strženy

prakticky veškeré vědecké časopisy, ale i kulturní periodika a deníky. Ač se okruhu Athenaea, zvláště díky článkům Jana Gebauera, Jaroslava Golla, Tomáše Garika Masaryka či Jaroslava Vlčka, podařilo prokázat, že texty zkoumaných rukopisů nevznikly dříve než na počátku 19. století, polemika uzavřena nebyla a v určitých formách a v jistých vlnách trvá prakticky dodnes.

V dalším se pozornost autorky v této kapitole obrací už jen k odchylnému pojetí smyslu dějin u Golla a Masaryka.

Rukopisů se autorka ještě krátce dotýká v ediční poznámce takto:

Polemika Jak zvelebovatí naši literaturu naukovou současně vyvolala další debaty, které někdy úzce, jindy poměrně volně souvisely s jejím tématem. Nejvýraznější a v aktuálním dění i z pohledu dalších generací nejdůležitější diskusi odstartoval Gebauerův článek Potřeba dalších zkoušek RKZ, jímž autor inicioval další revizi pravosti RKZ. Polemika o pravosti rukopisů pro svou rozsáhlost i odlišnou intenci nemůže být součástí této antologie.

Není ale od věci zde stručně poukázat, že volání po zvelebování naukové literatury již brzy po zveřejnění Gebauerova článku dospělo k tvrdému odmítání diskuse o pravosti Rukopisů. To už sice vybočuje z časového vymezení 1885–1900, nicméně je zde na místě připomenout, že v tzv. Silvestrovském manifestu z roku 1911 podepsalo 52 učenců, že: „*podvrženost Rukopisu Královédvorského (i Zelenohorského) a jejich sepsání Hankou a Lindou prokázána byla se stránky jazykové, historické, literárněhistorické a také paleografické hojnými, neklamnými, nevyvrácenými a nevývratnými důkazy ... a že jakékoli obnovování vyřízeného sporu ... je holým mařením času.*“

Takový přístup k nauce o Rukopisech Goll odmítl, manifest nepodepsal a připomněl, že důležité vědecké problémy se objasňují a řešívají obyčejně ve sporech a skrze spory.

Jestliže se Gollovi nyní, oproti roku 1948, dostává jisté satisfakce citováním jeho prací v souvislosti se zvelebováním naukové literatury, mohlo by to znamenat, že jeho odlišnému stanovisku k diskusi o Rukopisech nastávají dnes příznivější podmínky.

Méně optimismu vyvolává autorčina chvála emancipace. Totiž emancipace literární historie od filologie a dalších věd. Co se Rukopisů týče, sehrává zde literární historie důležitou roli, takže přílišná její emancipace přivádí některé publicisty a jejich čtenáře k víře, že rukopisný spor je dávno vyřešen a uzavřen a že diskuse na toto téma je nemístná.

Povídkářka Věnceslava Lužická a Beneš Heřmanov

RADOMIL ŠOLC

Kdo jest spisovatelka Lužická, vlastním jménem Anna Srbová? Na přelomu 19. a 20. století výrazná bojovnice za práva žen, oblíbená autorka nesčetných povídek a mnohých románů. Narozena 6. prosince 1835 v Bořicích, umírá 4. května 1920 v Praze. Dnes už bezmála víc než polozapomenutá. Dnes ji hodnotíme jako zástupkyni ženského románu určeného za prostředek výchovy a příjemné zábavy – píše kritikové. Můžeme ji poněkud srovnat, pro přiblížení dnešnímu čtenáři, například se Sofií Podlipskou.

Byla redaktorkou tzv. dámského časopisu *Lada*, určeného „*pro domácnost, zábavu a poučení, povahovou výchovu, ženskou ruční práci*“. Její literární práce byly z dnešního hlediska rozvleklé bez vyšších literárních cílů; svědčí o tom namátkou vybrané tituly: *Výš a výše, Zlaté srdce, Květiny a ženy z osmdesátých let*. Dlouhou chvíli svých věrných čtenářek zaháněla přesládlými náznaky erotiky a citovou rozněžnělostí. Můžeme ji srovnat i s oblíbenou, více jak o půl století mladší Vlastou Javořickou.

Nás může ještě zajímat úsek z jejích cestopisných statí pod názvem *Dojmy a vzpomínky z cest*¹⁾. Nacházíme v nich řadu nepřilíhů známých údajů. Píše zde mimo jiné (vše uvedeno jenom ve zkratce):

Hrubá Skála jest jedním z četných pomníků naší slávy. Skrývá v tomto historickém skalním zámku jak zlatý, tak i černý list vložený v dějiny našeho národa.

Zámek nečiní na nás arci už nyní dojem hradu starožitného. V severním křídle nejstarším, jest starobylý rytířský sál, jediná pozoruhodná síň hradu. V poslední době odkryla se na stěně malba, která po požáru byla zabilena, představující bitvu. Mnozí soudili, že je tu snad vyobrazena bitva, kterou svedl Beneš Heřmanov se Sasiky, těšice se, že se tím dokáže pravost Rukopisu královédvorského; ale znalci rozhodli o tom v jiný smysl a zavrhli toto domnění. Na levo od vchodu do zámku na hlavním nádvoří jde se do dívčího

¹⁾ Lužická V.: *Dojmy a vzpomínky z cest*. (Souborné vydání spisů Věnceslavy Lužické-Srbové, řada II., svazek 47) Mladá Boleslav, Karel Vačlena 1926.

vězení, které se nachází ve skále. Vchází se do něho úzkými schůdky, do nitra skal vytesanými ... Místo není valně příjemné, ale jest ovinuto zlatou páskou čaromocné poesie. Jest to pověst o sličné Svatavě, dceři Beneše Heřmanova, která se vypravuje ve zdejší krajině ...²⁾

Slavný vítěz nad Sasíky měl krásnou dceru, která rozohnila srdce okolních rytířův. Avšak Svatava srdce své zadala Vojmilovi, rytířskému synu Věslava, pána na Zbirohu, smělému jako skalní orel a milovali se. Děti se milovaly, ale otcové žili v ustavičném svaru a nepřátelství.

V lásky jejich sladké chvíle zaburácela válka. Sasíci vtrhli do Čech a Beneš Heřmanov, háje Hrubé Skály, ocitl se náhle v hrozném nebezpečí života. V této chvíli osudné vyřítíl se z lesa zástup jezdců, jejichž vůdce zachytil ránu mířenou na Beneše na své přílbě a vysvobodil jej od jisté smrti. Poté zmizel.

Beneš vystrojil slavné hody. A hle! V davu rytířův poznal svého zachránce po přílbici rozťaté. Izajásal Beneš a ochránce žádal za ruku Svatavy a šťastný otec hned mu ji přislíbil. Svatava však lépe znala ochránce otcova. Vědělat, že jím byl miláček její, statečný a rytířský Vojmil, který nebyl pozván k hodům, i plakala ve své komnatě hořké slzy, když se dozvěděla, že ji otec zaslíbil zrádnému podvodníkovi, který svou přílbici rozpůlil a za jeho ochránce se vydával.

Avšak Svatava zvolala ohnivě: „Nikoliv, otče! To není ochránce tvůj, ale lhář a podvodník! Ochráncem tvým jest Vojmil ze Zbirohu, kterému jsem i srdce, i ruku svou už slíbila.“ ...

„Budiž,“ zvolal otec rozružený. „Zemři!“ Beneš určil, by byla za živa zadržena v hlubokém sklepe skalním.

Vojmil však nemeškal, opatřil se nástroji a cválal se svou vyzbrojenou družinou noční tmou ke Hrubé Skále. Po dlouhé práci vytesali takový otvor, aby se jím mohl Vojmil provléci a statně unést Svatavu. Před nimi se tu vyskytl otec Beneš a zvolal: „Ten, který z lásky odvážil se takového skvělého činu, zasluhuje odměny nejvyšší, jedině rek a hrdina v lásce mohl být mým ochráncem! Buďte svoji, drahé děti!“

Drzý lhář z hradu odešel a za krátký čas slavila se svatba šťastných milenců, při kteréž oba znesvářené rody se usmířily a Zbyioh připojen ke Hrubé Skále.

Tolik vypráví nám pověst o dívčím vězení. Ony tři otvory, které Vojmil vytesal, než se dostal do vězení Svatavina, možno shlédnout od silnice, vyjdeme-li ze skalní rokle do lesa.

²⁾ Ve skutečnosti se jedná o povídku *Svatava a Vojmil aneb Panenské vězení na Hrubé Skále* (Praha 1831) od českého prozaika Františka Bohumila Tomsy (1793–1857). Pozn. red.

Členské zprávy

Zpráva o XXIII. řádné valné hromadě České společnosti rukopisné

Již XXIII. řádná valná hromada ČSR se konala v sobotu 30. dubna 2016 v salonku restaurace *U dobré myšlenky* v Praze 2, Trojické ulici.

Jednání bylo zahájeno ve 13.00 za účasti jedenácti členů. Po krátkém uvítání přítomných následovala zpráva o činnosti předsedy a jednatele za uplynulý rok. Následovaly zprávy knihovníka a archiváře Ing. Jaroslava Gagana a pokladníka Mgr. Dany Mentzlové.

S odborným referátem vystoupil Ing. Pavel Kolář, který pohovořil o svém připravovaném článku o vzájemných dopisech Jana Sklenčky a Václava Hanky. Dále vystoupil Dr. Jiří Beránek s referátem na téma tří hmotné prameny k RKZ. Ing. Jaroslav Gagan informoval o ohlasech Rukopisné otázky v médiích za uplynulý rok. Po krátké přestávce vystoupila Mgr. Dana Mentzlová s příspěvkem k jazyku RKZ. Odbornou část valné hromady uzavřel Ing. Jiří Urban příspěvkem ke 170. výročí narození Jaroslava Golla, Následovala volná diskuse.

Valná hromada byla ukončena v 16.00 hodin.

KAREL NESMĚRÁK

Pomněnka k placení členských příspěvků

Jako každý rok po valné hromadě si dovoluujeme připomenout členům jejich povinnost uhradit členské příspěvky, které jsou již řadu let v nezměněné výši, tedy:

- výdělečně činný člen: 200 Kč
- studující, důchodci, nezaměstnaní: 100 Kč.

Členské příspěvky lze uhradit třemi způsoby:

1. bankovním převodem na účet ČSR u Československé obchodní banky, účet číslo: 223 260 897/0300,
2. poštovní poukázkou na adresu pokladníka ČSR: Mgr. Dana Mentzlová, U Zvoničky 45, Mirošovice, 251 66 pošta Senohraby.
3. osobně pokladníkovi ČSR na každé schůzce a akci ČSR.

Dary a dobrovolné vyšší členské příspěvky jsou vítány.

VÝBOR ČSR

Drobné zprávy

(leden 2016 – prosinec 2016)

- V den 155. výročí od úmrtí Václava Hanky (12.1.2016) připravila moderátorka Českého rozhlasu Plus Martina Spěváčková pořad o Rukopisech. Zeptala se Karla Nesměráka z Katedry analytické chemie Přírodovědecké fakulty UK. „*Chemii nemůžete oklamat,*“ říká K. Nesměrák: „*Všechny dosavadní zkoušky svědčily o středověkém původu Rukopisů. Stáří inkoustů se nedá ovlivnit. Jsou RKZ palimpsestem? S tímto tvrzením přišel M. Ivanov v roce 1970, ale nepodařilo se mu tuto hypotézu prokázat.*“
- První tabletový týdeník *Dotyk* přinesl v čísle 7 (12.2.2016) článek redaktora Jana Štětky *Boj o rukopisy pořád doutná. Z textu: „Před 130 lety vystoupil T. G. Masaryk spolu s jazykovědcem J. Gebauerem proti pravosti Rukopisů zelenohorského a královédvorského. Četné zkoušky dokázaly, že jde o padělky, přesto i dnes existuje fronta obhájců pravosti.*“
- *Svobodné noviny* na internetu přinesly rozsáhlý článek redaktora PhDr. Rostislava Janošíka: *Spor o pravost tzv. Rukopisů. Část 1.* (24.2.2016, <http://www.i-sn.cz/clanky/sn-c.-2-2016/spor-o-pravost-tzv.-rukopisu--1.-cast-----phdr.-rostislav-janosik.html>) a *Spor o pravost tzv. Rukopisů. Část 2.* (23.3.2016, <http://www.i-sn.cz/clanky/sn-c.-3-2016/spor-o-pravost-tzv.-rukopisu--2.-cast-----phdr.-rostislav-janosik.html>).
- Časopis *e-mole* zaměřený na digitální technologie ve výuce přinesl v čísle 5/2016 rozhovor Petra Šmejkal s Karlem Nesměrákem: *Spor o Rukopisy stále trvá.* (http://www.e-mole.cz/system/files/magazine/e-mole_005-2016-mobile.pdf)
- V galerii Vyšehrad (4.3.–17.4.2016) vystavoval malíř Jakub Tomáš olejomalby pod názvem *Hanka a Linda*. Výstava se inspiruje sochami J. V. Myslbeka. Autor na základě historické látky parafrázuje prostředky mystifikace.
- Přednáška Michala Fránka *Rukopisy královédvorský a zelenohorský a česká opera*. Datum konání: 19. května 2016 v Literární kavárně Academia v Brně, nám. Svobody 13, od 17 hodin.
- Čtrnáctideník *AMreview pro aktuality z medicíny* (č. 10, 9.5.2016, s. 54) uvedl článek doc. MUDr. Otakara Brázdy *Fyziolog František Mareš - vědec, filozof, politik*". Článek obsahuje kapitolu nazvanou *Obhájce pravosti Rukopisů*.
- Revue na provázku - poutavý časopis *Rozrazil* (dvojičíslo 61, 62, 2016, s. 74–75) otiskl článek Karla Nesměráka *Český národ a RKZ*.

- Nakladatelství IKAR vydalo knihu Vladimíra Přibského *Skandál století – Václav Hanka a první dějství rukopisné aféry* (176 stran). Z anotace: „*Kniha přináší nové překvapivé okolnosti nálezů Rukopisů a zpochybňuje možnost, že by šlo o padělký.*“
- *DOBNET – měsíčník regionu Dolní Berounka* (č. 9/2016 http://idobnet.cz/wp-content/uploads/2016/09/DZ9_2016e.pdf a 10/2016 http://idobnet.cz/wp-content/uploads/2016/10/DZ10_2016e.pdf) otiskl příspěvek Ing. Jiřího Urbana *Ozkoumání Rukopisů a rodině Teyrovských*.
- Časopis *Živá Historie* (listopad 2016) otiskl článek Andrey Poláčkové *Uměním pro vlast s podtitulem Zapomenutý mistr a falzátor František Horčíčka*.
- Vlastivědný sborník *Krkonoše-Podkrkonoší* vydal v čísle 22 (Trutnov 2016) zajímavý článek Ing. Pavla Koláře *Dopisy Jana Skleněčky Václavu Hankovi a nález Rukopisu královédvorského* (s.181–209).
- Časopis *Právněhistorické studie* 45 (2016) s. 176–182, otiskl zajímavý článek doc. JUDr. Vladimíra Kindla *Jaromír Čelakovský a rukopisy (RKZ)*.

JAROSLAV GAGAN

Česká společnost rukopisná (založena 1932)

Jugoslávských partyzánů 21, 160 00 Praha 6

e-mail: rkz@rukopisy-rkz.cz

IČO: 492 801 80

Bankovní spojení:

ČSOB, č. ú.: 223 260 897/0300

WWW stránky o RKZ:

<http://www.rukopisy-rkz.cz/>

WWW stránky ČSR:

<http://www.rukopisy-rkz.cz/csr/>

Elektronická konference o RKZ:

rkz-l@kix.fsv.cvut.cz

Zprávy České společnosti rukopisné

ISSN 1213-9033

Řada VIII, číslo 3, vyšlo: 20. dubna 2017.

MK ČRE 13420

Vydává Česká společnost rukopisná, Jugoslávských partyzánů 21, 160 00 Praha 6.

Email: rkz@rukopisy-rkz.cz. On-line přístupno na <http://www.rukopisy-rkz.cz/csr/>.

Vychází nepravidelně. Rediguje RNDr. Karel Nesměrák, Ph.D.